

КОНЦЕПТУАЛЬНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ МЕТОДОЛОГО-ОПЕРАЦІОНАЛЬНОЇ СПЕЦИФІКИ ТЕОРІЇ РАЦІОНАЛЬНОГО ВИБОРУ

В статті дана характеристика основних концептуальних положень теорії раціонального вибору теорії як парадигмального напрямку сучасної соціології в аспекті з'ясування її методолого-операціональної специфіки.

Ключові слова: соціологічна теорія, теорія раціонального вибору, дія, раціональна поведінка, актор

В статье дана характеристика основных концептуальных положений теории рационального выбора как парадигмального направления современной социологии в аспекте выяснения ее методолого-операциональной специфики.

Ключевые слова: социологическая теория, теория рационального выбора, действие, рациональное поведение, актор

The sense of conceptual foundations and its methodological and operational status of the rational choice sociological theory are characterized in the article.

Keywords: sociological theory, rational choice theory, action, rational behavior, actor

Актуальність. Підвищення наукового інтересу до проблематики раціональної поведінки в сучасному світі є цілком закономірним суспільним запитом на потреби розвитку соціологічної теорії. Останні двадцять років ринкового реформування сучасних суспіль індустріального та постіндустріального типу поставили на порядок денний питання про можливий теоретичний опис феномену раціональної дії, як фундаментальної передумови, що робить можливим функціонування соціальних структур «модернового» типу. Своєрідність новітніх соціальних змін позначається зростанням конкуренції, індивідуалізму, ініціативи, раціонального розрахунку, прагненням до особистого успіху, прибутку і «наживи», і ці тенденції загалом відображують ідеально-типову модель «економічної людини» (homo economicus). Із зростанням прагматичності дій соціальних акторів виникає проблема раціоналістичного пояснення їх дій та поведінки. Зазначимо, що проблема раціональної поведінки є багатоаспектною і мультидисциплінарною. Вперше дана проблема набула статусу ключової в британській філософії епохи раннього Нового часу. Згодом вона була успішно концептуалізована в філософії утилітаризму та класичній економічній теорії. Слід підкреслити, що більшість економістів і сьогодні продовжує сприймати ідею практичної раціональності людських вчинків як свого роду «природне апіорі». З точки зору ж інших соціальних наук прийняття моделі раціонально діючого індивіда аж ніяк не здавалося само собою зрозумілим. З другої половини ХІХ століття тема оптимального вибору соціальними суб'єктами певної моделі своєї раціональної поведінки постає важливим предметом соціологічного аналізу і продовжує розроблятися протягом всього наступного ХХ століття. Питання про оцінку раціональності дії як атомарної одиниці соціальної реальності піднімалося в тому чи іншому аспекті в працях більшості творців сучасної соціологічної теорії. Однак лише на сучасному етапі розвитку соціології (починаючи з середини ХХ ст.) завдяки творчим зусиллям Г. Беккера, П. Блау, Г. Блумера, Й. Ельстера, Р.Емерсона, Дж.Коулмена, М.Леві, М. Олсона, Г.Саймона, Р.Сведберга, Б.

Скіннера, Л.Тевено, Ч. Тіллі та ін., сформувалась цілісна система концептуальних уявлень парадигмального характеру, яка отримала назву « теорія раціонального вибору».

Приймаючи до уваги ту обставину, що проблема ідентифікації парадигмальних рис теорії раціонального вибору ще потребує свого конструктивного вирішення, ми вважаємо доцільним привертнути увагу до важливості дослідження пізнавальних можливостей даної теорії .Саме тому **метою** даної статті є характеристика основних концептуальних положень теорії раціонального вибору теорії раціонального вибору в аспекті з'ясування її методолого-операціональної специфіки.

Насамперед зазначимо, що в економічних науках «раціональний вибір» тлумачиться як певна обрана модель раціональної поведінки суб'єкта в ринковій економіці. Тому економістами не враховуються нераціональні і навіть ірраціональні дії і мотивації людей як соціальних акторів. У практичному плані такий вибір орієнтується, насамперед, на індивідуалізм і тому протиставляє себе колективізму, зовсім не помічаючи суперечностей, що виникають між індивідуальними і суспільними інтересами.

Правомірність такого підходу ставлять під сумнів соціологи, які не просто сприймали на віру постулат об'єктивного характеру раціональності, але й допускали можливість її суб'єктивної інтерпретації. Відомо, що одним з перших в соціології заговорив про таку інтерпретацію М. Вебер, який вважав її необхідною для розкриття мотивів діючих осіб, хоча він і не відмовлявся від можливості об'єктивного її тлумачення.

Основними компонентами соціальної дії, за Вебером, є цілі, засоби, норми. Сама соціальну дію, що містить зміст і орієнтацію на інших і їх дії, є ідеальним типом. Критерієм виділення типів соціальної дії є раціональність, точніше, її міра. В даному випадку Вебер використовував поняття «раціональність» у суто методологічному значенні. За допомогою цього поняття і на його основі він будував типологію соціальних дій. Градація йшла за ступенем реальної осмисленості дії з точки зору розрахунку цілей і засобів. [1, с. 38]. М. Вебер був переконаний, що раціоналізація соціальної дії – це тенденція самого історичного процесу. Один з істотних компонентів раціоналізації дії – це заміна внутрішньої прихильності до звичок та традицій, планомірним пристосуванням до розуміння інтересу. Крім того, відбувається витіснення ціннісно-раціональної поведінки на користь ціле-раціональної, при якій вже вірять не в цінності, а в успіх. Раціоналізація, таким чином, розуміється у більш широкому світоглядному контексті – як доля західної цивілізації.

За Вебером, раціоналізація це всесвітньо-історичний процес, який утверджує формальну раціональність як провідну тенденцію. Раціоналізуються світоглядні установки, соціальні дії людей і їхній спосіб життя у цілому. Відповідно, раціональні дії людей конструюють і раціональну соціальну реальність у вигляді зростаючої раціоналізації всіх суспільних і політичних інститутів.

Предметом вивчення теорії раціонального вибору сучасної соціологічної науки стають діючі суб'єкти. Останні розглядаються як цілеспрямовані актори, яким притаманна така атрибутивна риса, як *інтенціональність*. Тобто у акторів є цілі, до яких спрямовані їхні дії. Крім того, вважається, що у діючих суб'єктів є свої

переваги (або власні ресурсні «цінності», «корисності»). Теорія раціонального вибору не розглядає, які ці переваги або їх джерела. Важливо те, що дія робиться для досягнення цілей, відповідно до ієрархії переваг діючого суб'єкта. Хоча теорія раціонального вибору передбачає врахування цілей або намірів акторів, вона не ігнорує і вірогідність обмеження дій, виділяючи два основних різновиди таких. Перший – це нестача ресурсів. У діючих суб'єктів наявні ресурси розрізняються. Крім того, неоднаковий їх доступ до інших ресурсних джерел. Володіючи великою кількістю ресурсів, актори, як пояснює цей аспект Дж. Рітцер, можуть порівняно легко досягти цілей. Але тим, хто має малий їх запас або взагалі не має його, досягти мети важко або неможливо [2, с. 319].

З проблемою недостатності ресурсів пов'язане поняття *альтернативних витрат*. Переслідуючи задану ціль, діючі суб'єкти повинні оцінити витрати, які вони понесуть, відмовившись від наступної за привабливістю дії. Актор може відмовитися від досягнення найбільш цінного для себе орієнтиру, якщо наявні в нього ресурси незначні, а також якщо з цієї причини шанси домогтися бажаного малі, і якщо, переслідуючи цю мету, він ризикує не досягти наступної за ступенем цінності. Актори розглядаються тут як суб'єкти, що прагнуть максимально збільшити свою вигоду, і, відповідно, встановлення мети передбачає оцінку того, як співвідносяться шанси досягнення найважливішого орієнтиру і вплив цього результату на знаходження другої за значимістю мети.

Іншим джерелом, що обмежує індивідуальну дію, є *соціальні інститути*. Ці обмеження, пов'язані з соціальними інститутами, надають позитивні і негативні санкції, що заохочують одні дії суб'єктів і перешкоджають іншим.

Існують ще два аспекти, які можна вважати фундаментальними для теорії раціонального вибору. Перший – це *механізм зчеплення*, або процес, за допомогою якого окремі індивідуальні дії об'єднуються, породжуючи соціальний результат. Другий – *важлива роль інформації* при раціональному виборі. Раніше вважалося, що діючі суб'єкти володіють потрібною інформацією (у повній або достатній мірі), щоб зробити цілеспрямований вибір з доступних їм альтернативних можливостей [2, с. 347].

Особливу увагу приділяють теоретики раціонального вибору двом типам негативних неочікуваних наслідків або «соціальних протиріч»: контрзавершенність та субоптимальність. Контрзавершенність пов'язана з «провалом композиції», яка відбувається кожного разу, коли люди діють у відповідності з помилковим припущенням про те, що оптимально для будь-якого індивіда в конкретній ситуації – одночасно з необхідністю оптимально для всіх індивідів в цій ситуації. Субоптимальність відноситься до індивідів, які в умовах взаємозалежних виборів обирають конкретну стратегію, усвідомлюючи, що інші індивіди роблять теж саме, і, усвідомлюючи також, що кожен може набути як мінімум стільки ж, якщо буде прийнята інша стратегія.

Пояснення феномену та процесу раціонального вибору, теоретики даного парадигмального напрямку, як справедливо зауважує В.Култигін, як правило пов'язують індивідуальну поведінку з суб'єктивними віруваннями і перевагами індивіда, а не з об'єктивними умовами і можливостями. Таким чином, хтось може діяти раціонально, спираючись на хибні вірування, що протистоїть кращим способам досягнення чиїхось цілей чи бажань. «Однак, щоб назвати когось раціональним, він /вона повинні зібрати в рамках меж можливого достатньо

інформації, щоб його / її вірування були обґрунтованими. Нескінченний збір інформації може бути ознакою ірраціональності, особливо, якщо ситуація є надзвичайною. Наприклад, в умовах безпосередньої військової атаки тривале вивчення можливих дій буде мати фатальні наслідки» [3, с. 35].

Однак прихильність багатьох сучасних фундаторів теорії раціонального вибору саме до актуалізації традиції «індивідуалістичного» теоретизування, обумовлюється їх прагненнями здійснити соціологічну концептуалізацію важливої ідеї, зміст якої Джеймс Коулмен формулює наступним чином: «люди прагнуть до досягнення своєї мети, причому мета формується цінностями або вподобаннями» [9, с.13].

Зазначимо, що Дж. Коулмен виділяє чотири основні елементи, які відрізняють трактування теорії раціонального вибору в соціології від її трактування в економічній теорії:

1. *Досягнення корисності шляхом відмови від контролю.* Неокласична економічна теорія вивчає розподіл обмежених ресурсів між незалежними індивідами, кожний з яких прагне максимізувати корисність. Явно або неявно передбачається, що кожен індивід максимізує корисність, встановивши контроль над ресурсом, і втрачає її разом з втратою контролю. Іншими словами, індивід вступає у відносини обміну, тільки коли він має контроль над чимось, що є для нього кращим, ніж те, контролем над чим він був змушений пожертвувати заради цього нового блага. Однак можлива також ситуація, коли індивіди максимізують корисність, в односторонньому порядку відмовившись від контролю за тим чи іншим ресурсом. «Яскравий приклад – відмова від контролю за власними діями. Якщо індивід вважає, що передача контролю за його дією іншого індивіда приведе до кращого результату, то така передача виглядає раціональною. У повсякденній мові ми говоримо, що людина перебуває під чиймсь впливом, покладається на чийсь думку більше, ніж на свою власну, дозволяє іншому управляти своїми діями або наслідує приклад іншого. У всіх цих випадках індивід передає контроль над своїми діями або права на цей контроль іншому, при цьому інший не відмовляється від дефіцитного. Такого роду передача контролю, довіра до іншого або підпорядкування чийомусь впливу найбільш вірогідні в ситуації обмеженої інформації, тобто коли результат дії в значній мірі не визначений» [9, с. 510].

2. *Соціальний капітал.* Соціальний капітал – це будь-який прояв неформальної соціальної організації, яка виступає як продуктивний ресурс для одного або більше акторів. Для батьків, зацікавлених в тому, щоб їхні діти добре навчалися в школі, соціальним капіталом є стійкі соціальні норми співтовариства, які відвертають молодь від поп-культури і направляють її в школу. Індивіди можуть раціонально інвестувати в соціальний капітал, і дружба або знайомство – можливий варіант такого роду інвестицій. «Однак соціальний капітал є суспільне благо, і тому більшість його форм завжди буде стикатися з недоліком інвестицій. Цей капітал соціальний по своїй суті, і більшість його форм є результатом дії кількох чи багатьох людей. Рішення кожного з них мають наслідки для всіх інших. Наприклад, сім'я вирішує переїхати в інше місто, керуючись тільки своїм благом. Однак член цієї родини може бути лідером в місцевому співтоваристві або організатором молодіжної групи, так що його від'їзд послабить норми співтовариства, і це вплине на багатьох людей за межами даної сім'ї» [9, р.593].

Соціальний капітал залежить від властивостей соціальної структури, характеру закритості (closure) соціальних мереж, тривалості (continuity) соціальних відносин і множинності (multiplexity) зв'язків (множина зв'язків між двома людьми означає, що вони пов'язані декількома видами діяльності або ролями).

3. *Соціальне походження прав.* На відміну від неокласичної економічної теорії, теорія раціонального вибору проявляє очевидний інтерес до питання розподілу і походження прав. Те, яка дія в даному середовищі вважається раціональною, залежить від розподілу прав (distribution of rights). При цьому джерела прав кореняться в соціальних процесах, в ході яких індивіди діють раціонально і переслідують свої інтереси, колективно формуючи вигідну для них систему розподілу прав (rights allocation). Це передбачає існування якоїсь ієрархії дій: дії на одному її рівні визначають права для наступного, більш низького рівня, які обмежують дії на даному рівні. Одним з аспектів соціального походження прав, які виходять за межі неокласичної економічної теорії, але потрапляють в аналітичну схему теорії раціонального вибору, є існування конфлікту. «Соціальний розподіл прав (allocation of rights) (наприклад, громадянської війни або революції) припускає тільки один результат, щодо якого у людей складаються різні інтереси. Ця ситуація відноситься до сфери суспільного вибору – напрямом теорії раціонального вибору, який спирається в якості основи на неокласичну економічну теорію, але виходить за її межі» [4, с. 42].

4. *Соціальні інститути.* Четвертий елемент, який відрізняє теорії раціонального вибору в соціології від неокласичної економічної теорії, - ключова роль інститутів. В неокласичній економічній теорії інститути практично не розглядаються; досконалий ринок – єдиний визнаний нею інститут, причому це не стільки інститут, скільки припущення про те, що в умовах обміну по цінам, що встановлюються ринком (marketclearing prices) інституційні проблеми будуть вирішені.

Ключові поняття в теорії Коулмена – «актори» і «ресурси». Ресурси – це те, що контролюється діючими суб'єктами і в чому ті так чи інакше зацікавлені.

Виходячи з теорії раціонального вибору, Коулмен далекий від думки, що даний підхід дасть відповіді на всі виникаючі питання. Однак він переконаний у її здатності розвиватися в цьому напрямку, так як стверджує, що «успіх заснованої на раціональності соціальної теорії полягає в послідовному скороченні тієї сфери соціальної діяльності, яка не піддається поясненню цієї теорією» [9, р.18]. Коулмен визнає, що в реальному світі люди не завжди поведуться раціонально, але вважає, що це не має для його теорії великого значення. Зосередженість Коулмена на раціональній дії індивіда підказує, що його підхід передбачає зчеплення мікро-і макроявищ або пояснення того, як комбінація індивідуальних дій позначається на поведінці системи. Надаючи цьому питанню найбільше значення, Коулмен цікавиться переходом від макро- до мікрорівня або тим, яким чином система обмежує установки діючих суб'єктів.

На основі теорії раціонального вибору Коулмен пояснює ряд макрорівневих явищ. Головна його вимога полягає в тому, що теоретикам слід дотримуватися постійної концепції діючих суб'єктів і на основі даної мікроконстанти визначати різні образи явищ макрорівня. Таким чином, відмінності останніх можна пояснити різними структурами відносин, встановлених на макрорівні, а зовсім не відхиленнями на мікрорівні. Ключовим етапом у переході від мікро- до макрорівня

стає надання влади і прав, якими володіє один суб'єкт, іншому. Ця дія веде до підпорядкування одного актора іншому. Вона породжує і фундаментальний макрофеномен – діючу одиницю, що складається з двох людей, а не два незалежних один від одного актора [9, р.348]. Виникаюча в результаті структура, діє незалежно від суб'єктів. Замість того щоб домогтися максимальної вигоди для себе, чинний суб'єкт, в такому випадку, прагне реалізувати інтереси іншого актора або незалежної колективної одиниці. Оскільки Коулмен дотримується рамок прикладного підходу, він зосереджується на визначенні та вирішенні цих проблем.

Як розробник сучасної теорії раціонального вибору, Дж. Коулмен виходив з інтересу до індивіда як діючого актора та відповідної ідеї, що всі права і ресурси наявні саме на рівні його індивідуальної активності. Інтереси індивідів визначають перебіг подій. Однак він також стверджує що в сучасному суспільстві, де «значна частка прав і ресурсів і, отже, суверенітету може належати корпоративним суб'єктам» [9, р.404]. В сучасному світі корпоративні суб'єкти набувають все більшого значення. Вони здатні приносити як користь, так і збиток індивіду. Яким чином слід оцінювати дії корпоративного суб'єкта? Коулмен підкреслює, що «тільки концептуально визнаючи точку зору, згідно якої повнота суверенітету належить індивідам, можна виявити, як реалізуються їх первинні інтереси будь-якою існуючою соціальною системою. Постулат суверенності індивідів дозволяє соціологам оцінювати функціонування соціальних систем» [9, с.292].

Доволі показово, що в своїх працях Йон Ельстер відмовляється від задуму зведення норм до індивідуальної раціональності. Соціологія, на його думку, повинна спеціально досліджувати роль традиційних норм у виборі можливої дії, загострюючи особливу увагу на першому етапі відбору, характеризуючи при цьому об'єктивні межі і структури, що обмежують суб'єктивний вибір [10]. Ельстер не вважає, що розширення моделі раціонального вибору дозволяє більш детально зрозуміти сенс дій, впорядкованих соціальними нормами. Такого типу дії, на його думку, мають деякі важливі особливості (імператив, санкція, емоція - як відповідна реакція на насильство) і часто призводять до випадків неоптимального вибору ефективної моделі раціональної поведінки [10, р.26].

З точки зору Й. Ельстера, треба відкинути функціональне пояснення і замінити його комбінацією пояснень інтенціонального і каузального. Замість постулювання класів як колективних акторів, слід аналізувати способи, за допомогою яких раціональні індивіди об'єднуються в діях для досягнення спільної мети.

Слід підкреслити, що багатьма теоретиками [5,6,7,8] були численні спроби розвинути теорію раціонального вибору в різних концептуальних та методологічних аспектах. Тому можна умовно виділити повні (complete rationality) і неповні моделі раціонального вибору. Повні моделі виявилися дуже успішними в прогнозуванні тенденцій маргінальної поведінки в ситуаціях конкуренції, коли напруга вибору виявляє тих, хто не може максимально точно визначити зовнішні цінності, такі як, наприклад, прибуток на конкуруючому ринку або перемога партії під час передвиборної кампанії. Неповні моделі не були настільки успішними. З їх допомогою не вдавалося пояснити або передбачити, якою буде поведінка при необхідності приймати рішення в ситуації одноразової (one-shot) або

повторюваної певне число раз (finitely repeated) соціальної дилеми, коли теоретично прогнозується неможливість будь-якого співробітництва [5, с.43]. У ситуаціях, коли соціальні дилеми повторюються необмежене число разів, моделі стандартного раціонального вибору передбачають масу стійких результатів – від найкращих до найгірших, але не передбачають способу, як отримати найбільш продуктивні результати і уникнути невдач.

Висновки. 1. У сучасній соціологічній науці широко визнана теорія раціонального вибору. Багато в чому завдяки зусиллям Джеймса Коулмена теорія раціонального вибору, має важливе методолого-операціональне значення як парадигмальний напрямок сучасної теоретичної соціології. Використовуючи кілька базових принципів, багато в чому взятих з політекономії, теорія раціонального вибору претендує на розгляд питань мікро- і макрорівня соціологічного знання. Вона виявляє значення мікрорівневих факторів у формуванні макрорівневих явищ. Число прихильників теорії раціонального вибору в соціології зростає, проте збільшується і протидія їй з боку тих соціологів, які дотримуються інших теоретичних підходів. 2. В умовах сучасних соціальних змін теорія раціонального вибору обов'язково повинна включати та брати до уваги такі феномени, як довіра та ризик. Значущість фактора довіри в підтримці соціального порядку стає очевидною, якщо розглядати соціальні взаємодії як обмін послугами, цінностями (ресурсами). Так більша частина обмінів в рамках сімейних, партнерських, сусідських, товариських та інших відносин побудована на механізмах довіри до партнера, чесності, дружби і спільної відповідальності. Питання про те, як мінімізувати ризикові наслідки і уникнути також має важливе методолого-операціональне значення. Адже оперативна наукова ідентифікація ситуацій при зусиллі сприяє перенесенню обговорення з теми ризику на тему наслідків прийняття раціональних рішень. Власне в цьому і полягає методологічна значущість теорії раціонального вибору в умовах сучасних соціальних процесів та змін.

Література

1. Вебер М. Государство и общество. Нарисы социологии понимания / Макс Вебер; з нім. пер. М.Кушнір. – К.: Вид.дім «Всесвіт», 2012. – 1112 с.
2. Ритцер Дж. Современные социологические теории / Джордж Ритцер. - 5-е изд. – СПб.: Питер, 2002. – 688 с.
3. Култыгин В.П. Теория рационального выбора – возникновение и современное состояние / В.П.Култыгин // Социологические исследования. —2004. – №1. – С.27–67.
4. Коулмен Дж. Экономическая социология с точки зрения теории рационального выбора / Джеймс Коулмен // Экономическая социология. – 2004. – Т.5, - №3. – С. 35–45.
5. Остром Э. Теория рационального выбора коллективного действия. Бихевиористский подход. Обращение Американской Политологической Ассоциации / Элионор Остром // Вопросы государственного и муниципального управления. – 2010. – №1. – С.5-52.
6. Тевено Л. Рациональность или социальные нормы: преодоленное противоречие? / Лоран Тевено // Экономическая социология. – 2001. – Т.2, №1. – С. 88–123.
7. Швери Р. Теория рационального выбора: универсальное средство или экономический империализм? /Р. Швери // Вопросы экономики. – 1997. – № 7. – С. 35–51.
8. Tversky A., Kahneman D.. Rational Choice and the Framing of Decisions // The limits of rationality. Part I: The theory of rational choice./ Edited by Karen Schweers Cook and Margaret Levi. – Chicago: The University of Chicago Press, 1990. – P. 60–89.
9. Coleman J. S.I. Foundations of social theory / James S. Coleman. – Cambridge (Mass.): Harvard University Press, 1994. – 979 p.

УДК 316.728

Лапіна В.В.

Харківський Інститут економіки, ринкових відносин та менеджменту, доктор філософії в галузі психології, доцент

ОСОБЛИВОСТІ КОНЦЕПТУАЛЬНОГО ВІДОБРАЖЕННЯ ВЗАЄМОБУМОВЛЕНОСТІ ПРОЦЕСІВ «НАДЛИШКОВОГО СПОЖИВАННЯ» ТА МАНІПУЛЯТИВНОГО ВПЛИВУ РЕКЛАМИ В СОЦІОЛОГІЧНИХ ТЕОРІЯХ ГЛОБАЛЬНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ ТА ГЛОБАЛЬНОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ

У статті здійснено аналітичний розгляд особливостей концептуального відображення взаємообумовленості процесів «надлишкового споживання» та маніпулятивного впливу реклами в соціологічних теоріях глобальної модернізації та глобальної залежності.

Ключові слова: реклама, соціологія реклами, споживання, соціологічна теорія глобальної модернізації, соціологічна теорія глобальної залежності

В статье осуществлен анализ особенностей концептуального отображения взаимообусловленности процессов «избыточного потребления» и манипулятивного влияния рекламы в социологических теориях глобальной модернизации и глобальной зависимости.

Ключевые слова: реклама, социология рекламы, потребление, социологическая теория глобальной модернизации, социологическая теория глобальной зависимости

The process of interdependence of the “overconsumption” phenomena and the advertizing manipulative influence which is reflected in the sociological theory of global modernization and in the sociological theory of global dependence is analyzed in the article.

Keywords: advertizing, sociology of advertizing, consumption, sociological theory of global modernization, sociological theory of global dependence

Актуальність теми дослідження. Аналізуючи зміст наукових тенденцій сучасного вивчення реклами, неважко помітити, що об'єктом досліджень постає не сам факт існування та поширення реклами як технології стимулювання споживання товарів та послуг, а сам феномен та процес глобалізованої експансії різноманітних рекламних практик, їх проникнення в основоположні онтологічні механізми організації суспільного життя. Саме тому в сучасній соціології особливої актуальності набули питання стосовно визначення феноменальної специфіки сучасної реклами, з'ясування її типологічних різновидів, ідентифікації її соціокультурного, комунікативного та креативного потенціалу. Водночас можна констатувати, що наукові дослідження проблеми зростаючого прямого та прихованого інституціонального впливу реклами на різні аспекти життєдіяльності індивідуальних та колективних суб'єктів суспільного життя, на процес їх споживчої поведінки, потребують серйозного концептуального та методологічного наукового обґрунтування. В суто практичній площині таке наукове обґрунтування необхідне для оперативної розробки інноваційних технологій мінімізації маніпулятивного впливу реклами на процес споживчої поведінки.